

TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSION LOYIHALARNI KREDITLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

**Ochilov Shoxrux
Ne'matulla o'g'li**

*Raqamli iqtisodiyot va agrotexnologiyalar
universiteti, mustaqil tadqiqotchi*
ochilov431@gmail.com

Annotatsiya: Tezida tijorat banklarida investitsion loyihalarni kreditlash amaliyotining hozirgi holati tahlil qilingan, uning samaradorligini cheklovchi omillar aniqlangan hamda kreditlash jarayonini loyihaning pul oqimlariga asoslangan baholash, risklarni taqsimlash va raqamli monitoring asosida takomillashtirish yo'nalishlari asoslangan.

Kalit so'zlar: investitsion kredit, tijorat banki, loyihaviy moliyalashtirish, kredit riski, DSCR, sindikatlashgan kredit, raqamli monitoring.

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash sharoitida tijorat banklari investitsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri bo'lib qolmoqda. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va bank tizimini isloh qilish strategiyasida banklarning real sektorni uzoq muddatli kreditlashdagi rolini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [5; 6]. Shu bois investitsion loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, tijorat banklarining umumiy kredit portfeli 2026-yil 1-avgust holatiga 644,6 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, shundan 404,8 trln so'mi yuridik shaxslarga to'g'ri keladi. Biroq portfel tarkibida yuridik shaxslarga kreditlar ulushi taxminan 63% gacha, sanoatning ulushi esa bir yil ichida 28% dan 22% gacha pasaygan. Muammoli kreditlar ulushi 3,71% ni tashkil etib, davlat ulushi mavjud banklarda 3,98% ga yetgan. Korporativ kreditlarning qariyb 63% i xorijiy valyutada berilgani qarz oluvchilar uchun sezilarli valyuta riskini yuzaga keltirmoqda [4].

Fikrimizcha, investitsion kreditlash amaliyoti samaradorligini cheklovchi asosiy omillar quyidagilardan iborat: birinchidan, kredit qarorlarining asosan garov ta'minoti va qarz oluvchining joriy moliyaviy holatiga tayanishi, loyihaning kelgusi pul oqimlari esa yetarlicha chuqur tahlil qilinmasligi; ikkinchidan, banklar resurs bazasining qisqa muddatlilik sababli kredit muddatlari va imtiyozli davrlarning loyihaning qoplanish muddatiga mos kelmasligi; uchinchidan, kredit valyutasi va loyiha tushumi valyutasi o'rtasidagi nomuvofiqlik; to'rtinchidan, kredit berilgandan keyingi monitoringning asosan hujjatlar va davriy tekshiruvlar bilan cheklanishi, bu esa muammolarni kechikib aniqlashga olib keladi.

Xorijiy tajriba va ilmiy adabiyotlar investitsion kreditlashda garovga asoslangan yondashuvdan loyihaning pul oqimlariga asoslangan yondashuvga o'tish zarurligini ko'rsatadi. E.Yeskomb va S.Gatti ta'kidlaganidek, kreditning barqarorligini garovning mavjudligi emas, balki risklarning shartnomalar tizimi orqali puxta tuzilmashtirilishi va loyiha kompaniyasining qarzga xizmat ko'rsatish qobiliyati belgilaydi [1; 3]. J.Stiglits va E.Vays asoslaganidek, axborot asimmetriyasi sharoitida foiz stavkasini oshirish qarz oluvchilar sifatini yomonlashtiradi, shuning uchun risklarni kamaytirishning asosiy yo'li loyihani sifatli baholash va nazorat qilishdir [2].

Tadqiqot natijalariga ko'ra, tijorat banklarida investitsion loyihalarni kreditlash amaliyotini quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadga muvofiq:

1. loyihalarni baholashda moliyaviy modellashtirishning yagona standartini joriy etish: NPV, IRR ko'rsatkichlari bilan bir qatorda qarzga xizmat ko'rsatishni qoplash koeffitsiyenti (DSCR) va kredit muddati davomida qoplash koeffitsiyenti (LLCR) uchun minimal chegaralarni belgilash, sezgirlik va stress-senariylar tahlilini majburiy qilish;

2. kredit muddatlari, imtiyozli davr va to'lov jadvalini loyihaning pul oqimlari profiliga moslashtirish (qurilish davrida foizlarni kapitallashtirish, bosqichma-bosqich o'sib boruvchi to'lovlar), shuningdek, tushumi milliy valyutada bo'lgan loyihalarni milliy valyutada kreditlash ulushini oshirish;

3. yirik loyihalar bo'yicha sindikatlashgan kreditlash va xalqaro moliya institutlari bilan birgalikda moliyalashtirishni kengaytirish, bu risklar konsentratsiyasini kamaytirish va uzoq muddatli resurslarni jalb qilish imkonini beradi;

4. kredit shartnomalarida moliyaviy va nomoliyaviy kovenantlar tizimini joriy etish hamda ularning bajarilishini raqamli platformalar, davlat axborot tizimlari bilan integratsiya va masofaviy monitoring vositalari orqali uzluksiz kuzatib borish;

5. kredit bo'linmalarida loyihaviy tahlil bo'yicha ixtisoslashgan xodimlarni tayyorlash va investitsion portfel samaradorligini riskka moslashtirilgan daromadlilik (RAROC) hamda investitsion kreditlar bo'yicha muammoli qarzlarni ulushi asosida baholash.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida investitsion loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish kredit hajmini oshirishdan ko'ra loyihalarni baholash, kreditni tuzilmashtirish va kredit berilgandan keyingi monitoring sifatini oshirishga qaratilishi lozim. Taklif etilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish investitsion kreditlar sifatini yaxshilash, muammoli qarzдорlikni kamaytirish va banklarning iqtisodiyotni modernizatsiya qilishdagi ishtirokini kengaytirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gatti, S. (2018). Project finance in theory and practice: Designing, structuring, and financing private and public projects (3rd ed.). London, UK: Academic Press.

2. Stiglitz, J. E., & Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. American Economic Review, 71(3), 393–410.

3. Yescombe, E. R. (2014). Principles of project finance (2nd ed.). Waltham, MA: Academic Press.

4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). 2025-yil I yarim yillik uchun Moliyaviy barqarorlik sharhi. Toshkent. — URL: <https://cbu.uz>

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son «2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.

7. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 25-dekabrdagi O'RQ-598-son «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida»gi Qonuni.